

ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΕΛΛΗΝΩΝ ΦΙΛΟΛΟΓΩΝ ΚΥΠΡΟΥ
«ΣΤΑΣΙΝΟΣ»

ΚΥΠΡΟΥ ΧΡΥΣΑΝΘΗ

ΑΠΟΛΛΩΝΙΟΣ Ο ΚΙΤΙΕΥΣ

ΚΥΠΡΙΟΣ ΧΕΙΡΟΥΡΓΟΣ ΤΟΥ Α΄ ΑΙΩΝΑ Π.Χ.

ΑΝΑΤΥΠΟΝ ΕΚ ΤΟΥ ΔΕΛΤΙΟΥ ΤΟΥ «ΣΤΑΣΙΝΟΥ»: ΠΡΑΚΤΙΚΑ
ΤΟΥ Α΄ ΠΑΓΚΥΠΡΙΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
«ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ»
(Λευκωσία, 21-23 Δεκεμβρίου 1973)

ΛΕΥΚΩΣΙΑ

1974

ΚΥΠΡΟΥ ΧΡΥΣΑΝΘΗ

ΑΠΟΛΛΩΝΙΟΣ Ο ΚΙΤΙΕΥΣ

ΚΥΠΡΙΟΣ ΧΕΙΡΟΥΡΓΟΣ ΤΟΥ Α΄ ΑΙΩΝΑ Π.Χ.

Ἡ λάμψη τῶν καλλιτεχνικῶν δημιουργημάτων τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου στ' ἀρχαία χρόνια ἔχει ἐπισκιάσει μερικές ἄλλες σημαντικές πλευρές τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ πνεύματος. Ἀλλά καί ἡ ἐπιστημονική πρόοδος τοῦ περασμένου αἰώνα, πού ὀδήγησε σήμερα στοῦ τεχνολογικό πολιτισμό, παραμέρισε τήν ἀξία τῆς Ἑλληνικῆς παρατήρησης στόν τομέα τῆς φυσιογνωσίας. Σήμερα πιά σπάνια ἀσχολοῦνται οἱ ἐπιστήμονες μέ κείνο τὸ ἐπιστημονικό θαῦμα τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ χώρου ἢ τὰ ὀγκώδη βιβλία τοῦ ἀφιερώνουν λίγες σελίδες σέ γενικές γραμμές καί μερικές ἀναφορές σέ ὀνόματα. Στά ὀνόματα αὐτά προτάσεται ἢ ἐπιτάσεται πυκνός χαρακτηρισμός, σάν π.χ. Πατέρας τῆς Ἰατρικῆς, Πατέρας τῆς Πειραματικῆς Φυσιολογίας, κλπ., ἀλλά τοῦτο δέν ἐκπλήττει τὸν ἀμύητο, οὔτε κἀν τοῦ διεγείρει τὴν περιέργεια. Κι' ἔτσι στὸ μυαλό ὄλων μας ἀρχαία Ἑλλάδα σημαίνει «ὑψιστὴ καλλιτεχνική ἔκφραση» μέ τὰ ἔπη, τὴν τραγωδία, τοὺς πλατωνικοὺς διαλόγους, τὴ σειρά τῶν γλυπτῶν καί μερικά ἄλλα γιὰ νὰ τονίσω τὰ πιὸ σημαντικά.

Κι ὁμως τὸ ἑλληνικό θαῦμα ἦταν ἓνα ἰσορροπημένο ἀμάγαμα καλλιτεχνίας, ἐπιστήμης, πολιτικῆς. Δέν εἶναι σωστό νὰ τὸ βλέπουμε μονόπλευρα, γιατί ὅπωςδήποτε τὸ ἀδικοῦμε. Δέν μπορεῖς νὰ ἐπιστρατεύσης τὴ δικαιολογία πῶς τάχα προχώρησε τόσο ἡ ἐπιστήμη, πού ἐκείνο τὸ πετραδάκι τῶν ἀρχαίων μοιάζει σάν κάτι τὸ ἀσήμαντο καί ξεπερασμένο.

Ἡ ἰατρική σάν ἐπιστήμη καί σάν κοινωνικό λειτουργήμα κατεῖχε τὸ σημαντικώτερο μέρος τῆς ἀρχαίας ἐπιστήμης. Ἀφοῦ κι οἱ φιλόσοφοι καί οἱ φυσιογνώστες δέν παραμελοῦσαν νὰ συσχετίσουν τὰ εὐρήματά τους μέ τὴν πρακτική τους ἐφαρμογή στὴν ἰατρική.

Στὰ ἀλεξανδρινὰ χρόνια ἡ ἀνεπάρκεια τῆς λογικῆς ἢ δογματικῆς ἢ ἀναλογιστικῆς ἰατρικῆς αἰρέσεως τῶν διαδόχων τοῦ Ἰπποκράτη (Θεσσαλός, Δράκων, Πόλυβος κλπ.), πού ἐρευνοῦσε κατεῖχε τίς θεωρητικές ἢ δογματικές ἰδέες τοῦ Ἰπποκράτη, ἀνάγκασε μιὰ ὁμάδα ἐπιστημόνων ἰατρῶν νὰ ξαναγυρίση πρὸς τίς παλιές, βαθιεῖς ἰπποκρατικές ἀρχές. Τὴ στροφή αὐτὴ ὑποβοηθήσανε πολὺ καί οἱ ἀντιμαχόμενες σχολές τοῦ Ἡρόφιλου καί

Ἐρασίστρατου, πού παρόλη τὴν ἐπιστημονικότητά τους καὶ τὴν πρόοδο τους στὰ πεδία τῆς ἀνατομικῆς ἦταν ἀνεπαρκεῖς γιὰ τὴν καθημερινή ἰατρικὴ πράξη. Ἡ ὁμάδα αὐτὴ τῶν ἰατρῶν (Φιλίνος ὁ Κῶος, Σεραπίων ὁ Ἀλεξανδρεὺς, Γλαυκίας ὁ Ταραντῖνος κ.ἄλλ.), πού εἶχε βασικό της δόγμα τὴν πείρα ἢ ἐμπειρία, τόσο τὴν ἀτομικὴ (τῆρησις) ὅσο καὶ τὴν τῶν προγενεστέρων (ἱστορία) ὀνομάσθηκε ἐμπειρικὴ ἢ τηρητικὴ ἢ μνημονευτικὴ ἰατρικὴ σχολή ἢ αἵρεση, καὶ οἱ ὀπαδοὶ τῆς ἐμπειρικοῦ ἢ τηρητικοῦ ἢ μνημονευτικοῦ. Ἡ σχολὴ αὐτὴ θεωροῦσε περιττὴ καὶ βλαβερὴ τὴν θεωρητικὴ γνώση τῶν κρυπτῶν φυσιολογικῶν λειτουργιῶν τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, ἔστω καὶ ἂν ἡ θεωρητικὴ αὐτὴ γνώση στηριζόταν πάνω σὲ ἀνατομὲς ζῶων ἢ ἀνθρωπίνων πτωμάτων, Ἐξάλλου γιὰ τοὺς ὀπαδοὺς τῆς ἢ ἰατρικῆ ἀρχισε μὲ τὴν παρατήρηση καὶ τὴν πείρα καὶ ὄχι μὲ τίς ὑποθέσεις, θεωρίες καὶ συλλογισμούς. Ἡ πείρα αὐτὴ πηγάζει ἀπὸ τὰ ἐξῆς: (α) ἀπὸ τὴν τῆρησιν, τὴν ἀτομικὴ δηλ. πείρα, (β) ἀπὸ τὴν ἱστορίαν, τὴν πείρα δηλ. τῶν προγενεστέρων (ἱστορικὴ παράδοση) καὶ (γ) ἀπὸ τὴν τριβικὴν, τὴν μετάβαση, ὅπου ἔλειπε ἢ πείρα, ἀπὸ τοῦ ὁμοίου μὲ τοὺς κατ' ἀναλογία συλλογισμούς. Τὴν τελευταία αὐτὴ προσθήκη τοῦ Σεραπίωνα εἶχε ἀντικαταστήσει ὁ Μηνόδοτος μὲ τὸν ἐπιλογισμόν.

Οἱ ἐμπειρικοὶ, ἐπηρεασμένοι ἀπὸ τὸ γενικὸ ὑπομνηματιστικὸ πνεῦμα τῆς ἀλεξανδρινῆς ἐποχῆς, μὰ προπαντὸς σπρωγμένοι ἀπὸ τὴ μελέτη καὶ ἐκτίμηση τῶν ἐμπειρικῶν ἱπποκρατικῶν ἀρχῶν, δίπλα στὴν πρωτότυπὴ τους ἐπιστημονικὴ ἐργασία ἀσχοληθήκανε καὶ μὲ τὴ μελέτη καὶ ὑπομνημάτιση τῶν ἔργων τοῦ Ἴπποκράτη. Τέτιοι ὑπομνηματιστὲς τῆς ἐμπειρικῆς σχολῆς ἦταν ὁ Γλαυκίας ὁ Ταραντῖνος (170 π.Χ.) πού ἔγραψε ἐξηγήσεις καὶ λεξικό, ὁ Ζεῦξις (250 π.Χ.) πού ἔγραψε ὑπομνήματα, ὁ Ἡρακλείδης ὁ Ταραντῖνος (Α' αἰών. π.Χ.) καὶ ἄλλοι. Ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς συγκαταλέγεται καὶ ὁ Ἀπολλώνιος ὁ Κιτιεὺς, πού ἔγραψε τὸ «περὶ ἄρθρων» ὑπόμνημα στὸ ὀμώνυμο ἔργο τοῦ Ἴπποκράτη.

Ὅτι ὁ Ἀπολλώνιος ὁ Κιτιεὺς ἀνῆκε στὴν ἐμπειρικὴ σχολὴ φαίνεται ἀπὸ τὴν ἐκτίμηση πού εἶχε πρὸς τὴν τῆρηση καὶ τὴν ἱστορικὴ παράδοση, τίς δυὸ βασικὲς πηγές τῆς ἰατρικῆς κατὰ τοὺς ἐμπειρικούς. Ἐξάλλου, ἀπὸ τὴν παράθεση καὶ ἀρνητικὴ κριτικὴ χωρίων τοῦ ἡροφιλείου Ἡγήτορος, ἀπὸ τὴν ἐπίθεσή του κατὰ τῶν ἡροφιλείων καὶ ἀπὸ μερικοὺς σκληροὺς χαρακτηρισμούς γιὰ μερικὲς βασικὲς ἡροφιλείες ἀρχές («πολυθρύλητον ἀνατομήν») δεῖχνει ἀρνητικὴν στάση ἀπέναντι σ' αὐτοὺς καὶ ἐμμέσως ἐκτίμηση πρὸς τίς ἐμπειρικὲς ἀρχές.

Τὸ πότε ἔζησε ὁ Ἀπολλώνιος ὁ Κιτιεὺς τὸ βρῖσκουμε ἐμμέσως

ἀπό μερικές δικές του πληροφορίες, δοσμένες στο «περί ἄρθρων» ἔργο του, καί ἀπό μερικά χωρία ἄλλων συγγραφέων, σάν τοῦ Ἐρωτιανοῦ π.χ. Ὁ ἴδιος ὁ Ἀπολλώνιος γράφει πῶς ἐμαθήτευσε στήν Ἀλεξάνδρεια κοντά στόν χειροῦργο Ζώπυρο: «...ὦν τινας μὲν καί αὐτὸς κατήρτικα, τινὰς δὲ καὶ Ζωπύρῳ παρηδρευκῶς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τεθεώρηκα». Ὁ Ζώπυρος ἐζήσε τὸν Α΄ αἰῶνα π.Χ. ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ἐμμέσως ὁ Γαληνός, γράφοντας πῶς αὐτὸς ἔστειλε στόν Μιθριδάτη, τὸν βασιλέα τοῦ Πόντου (120—63 π.Χ.), ἀντίδοτο πού ὀνομαζόταν ἀμβροσία. Τελευταία μαρτυρία εἶναι τὸ πῶς ὁ Ἀπολλώνιος — ὅπως ὁ ἴδιος ὁμολογεῖ — ἔγραψε τὸ «περί ἄρθρων» ἔργο του κατ' ἐντολή τοῦ βασιλέως Πτολεμαίου. Προφανῶς ὁ Πτολεμαῖος αὐτὸς εἶναι ὁ ἀδελφός τοῦ Πτολεμαίου τοῦ Αὐλητοῦ, πού βασιλευε στήν Κύπρο ἀπὸ τὸ 81—58 π.Χ., ὅπως ἀποδεικνύει ὁ Schöne, στηριγμένος πάνω στὸ ὅτι τὸ «περί ἄρθρων» δὲ γράφτηκε στήν Ἀλεξάνδρεια, ἀλλὰ ἀλλοῦ, καί κατὰ πᾶσα πιθανότητα στήν Κύπρο, καί εἶχε σταλεῖ σὲ Πτολεμαῖο πού δὲν βασιλευε ἀλλοῦ παρά στόν τόπο τῆς συγγραφῆς. Ἀπὸ ὅλες αὐτές τίς ἔμμεσες πηγές φαίνεται πῶς ὁ Ἀπολλώνιος ὁ Κιτιεύς ἐζήσε τὸν Α΄ αἰῶνα π.Χ. Ὁ Wellmann, στηριγμένος πάνω στήν ἴδια ὁμολογία τοῦ Ἀπολλωνίου σχετικά μὲ τίς σπουδές του κοντά στόν Ζώπυρο, ὀρίζει ὡς χρόνο πού ἐζήσε τὰ περὶ τὸ 60 π.Χ. χρόνια. Τὸ ἴδιο καί ὁ Schöne παραδέχεται πῶς ὁ Ἀπολλώνιος ὁ Κιτιεύς ἐζήσε τὸν Α΄ αἰῶνα π.Χ.

Ἡ ἀπὸ τὸ Κίτιο καταγωγή τοῦ Ἀπολλωνίου μαρτυρεῖται ἀπὸ τὸν Στράβωνα, πού γράφει πῶς ἀπὸ τὸ Κίτιο κατάγεται ὁ Ζήνων ὁ ὀτωϊκός καί ὁ Ἀπολλώνιος ὁ ἱατρός: «ἐντεῦθεν ἔστι Ζήνων τε ὁ τῆς Στωϊκῆς αἰρέσεως ἀρχηγέτης καὶ Ἀπολλώνιος ἱατρός». Ὁ Ἐρωτιανός ἐπίσης τὸν ἀναφέρει ὡς Κιτιέα.

Σχετικά μὲ τίς σπουδές τοῦ Ἀπολλωνίου τοῦ Κιτιέως δὲ γνωρίζουμε πολλά. Τὸ μόνο πού εἶναι γνωστό, ἀπὸ ὅσα ὁ ἴδιος γράφει, εἶναι τὸ πῶς μετεκπαιδεύτηκε στήν Ἀλεξάνδρεια ὡς μαθητῆς ἢ καλύτερα ὡς βοηθός τοῦ χειροῦργου Ζώπυρου. Ὑπάρχει ὅμως πιθανότητα νὰ ἔμαθε τὴν ἱατρικὴ στήν ἰδιαιτερὴ του πατρίδα, τὸ Κίτιο. Ὑποθέτουμε στὸ Κίτιο τὴν ὑπαρξὴ μιᾶς, ἔστω καὶ ἀσήμαντης ἱατρικῆς σχολῆς ἀπὸ τὸ ὅτι ἡ πόλη αὐτὴ ἔχει, σχετικά μὲ τίς ἄλλες κυπριακές πόλεις, νὰ ἐπιδειξῆ πολλοὺς ἱατροὺς, μὲ φήμη μάλιστα ἔξω ἀπὸ τὰ στενά ὄρια τῆς Κύπρου, σάν τὸν Ἀπολλώνιο τὸν Κιτιέα, τὸν Ἀπολλόδωρον τὸν Κιτιέα, τὸν Ζήνωνα τὸν Κιτιέα (ἄλλος ὁ Ζήνων ὁ Στωϊκός) καὶ πιθανὸ τὸν Διαγόρα τὸν Κύπριο. Μπορεῖ ὅμως ἢ ἐπιδειξῆ τῶσων ἱατρῶν ἀπὸ τὸ Κίτιο νὰ ὀφείλεται στὸ ὅτι ἡ πόλη αὐτὴ ὡς ἐμπορικὴ εἶχε στενές σχέσεις μὲ τὴν Ἀλεξάνδρεια, ὥστε κάτοικοι

της νά ἐκπαιδεύωνταν καί νά διδάσκωνταν ἐκεῖ.

Ἐπί τῶν ὅσων μᾶς πληροφοροῦν σύγχρονοι καί μεταγενέστεροι τοῦ Ἀπολλώνιου συγγραφεῖς, φαίνεται πῶς αὐτός ἦταν πολυγραφώτατος. Ἐκτός ἀπό τὸ «περὶ ἄρθρων» ἔργο του, πού διασώθηκε ὁλόκληρο, φαίνεται νά ἔγραψε τοῦλάχιστο ἄλλα τρία ἔργα: ἓνα πού ἀποτελεῖται ἀπὸ 18 βιβλία κατὰ τοῦ Ταραντίνου, ἄλλο πού ἀποτελεῖται ἀπὸ 3 βιβλία κατὰ τοῦ Βακχείου καί ἓνα τρίτο «θεραπευτικά» (*curationes*) ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ Καίλιος Αὐρηλιανός. Στὸ τελευταῖο αὐτὸ κατὰ τὴ μαρτυρία τοῦ Αὐρηλιανοῦ ὑπῆρχε καί μιὰ πραγματεία «περὶ ἐπιληψίας». Ἀδιαμφισβητήτως ὅμως τὸ σπουδαιότερο ἔργον τοῦ Ἀπολλώνιου τοῦ Κιτιέως εἶναι τὸ «περὶ ἄρθρων», ὑπόμνημα στὸ ὁμώνυμο ἔργο τοῦ Ἴπποκράτη. Κατὰ τὸν Ἄρ. Κούζη τὸ ὑπόμνημα αὐτὸ εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ ἀρχαιότερα ὑπομνήματα γιὰ τὸ ὁμώνυμο ἱπποκρατικὸ ἔργο. Τὸ μόνον ἀρχαιότερον ὑπόμνημα πού γνωρίζομε εἶναι τὸ τοῦ Ἀπολλώνιου τοῦ Μεμφίτη (Γ' αἰών. π.Χ.).

Τὸ «περὶ ἄρθρων» ἔργο τοῦ Ἀπολλώνιου βρέθηκε μέσα στὴν χειρουργικὴ συλλογὴ τοῦ βυζαντινοῦ ἱατροῦ Νικήτα μαζί μὲ ἔργα ἄλλων ἱατρῶν, τῶν Ἴπποκράτη, Γαληνοῦ, Ὀρειβάσιου καί ἄλλ. (ἡ συλλογὴ αὐτὴ θεωρεῖται ἡ πρώτη ἱατρικὴ βιβλιογραφία). Ἡ πρώτη ἐκδοσὴ τοῦ ἔργου αὐτοῦ ἐγένετο ἀπὸ τὸν F. R. Dietz (*Regiment*, 1834). Ἀκολούθησαν ἀργότερα τοῦ C. Kühn (Λειψία, 1837) μὲ λατινικὴ μετάφραση καί τοῦ H. Schöne (Λειψία, 1896). Ἡ τελευταία αὐτὴ ἐγένετο ἀπὸ φλωρεντιανὸν χειρόγραφο (*Codex Laurentianus LXXIV, 7*), πού ἀγόρασε στὰ 1492 ἀπὸ τὴν Κρήτην ὁ Ἰανὸς Λάσκαρις γιὰ λογαριασμὸν τοῦ Λορέντζου τῶν Μεδίκων. Μεταφράσεις τοῦ «περὶ ἄρθρων» σὲ ἄλλες γλῶσσας ἐκτός ἀπὸ τὴ λατινικὴν τοῦ Kühn, ἔχουμε στὰ γαλλικὰ (1908) καί στὰ γερμανικὰ μὲ ἐρμηνευτικὰς σημειώσεις (1900) (ληφθὲν ἀπὸ τὸ Κυριαζῆ).

Τὸ «περὶ ἄρθρων» ἔργο τοῦ Ἀπολλώνιου τοῦ Κιτιέως, ὅπως ἀναφέραμε καί πιὸ πάνω, εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ ἀρχαιότερα ὑπομνήματα στὸ ὁμώνυμο ἔργο τοῦ Ἴπποκράτη. Γράφηκε ἀπὸ τὸν Ἀπολλώνιον κατόπιν ἐντολῆς τοῦ βασιλέως Πτολεμαίου, γιὰ νά δείξῃ προπαντὸς τὴν ἀξίαν τῶν ἀνατάξεων μὲ ὠρισμένα ὄργανα: Ἀρκετὲς ἀπὸ τίς μεθόδους πού περιγράφει ὁ Ἀπολλώνιος εἰς εἶχε διδαχθῆ ἀπὸ τὸν Ζώπυρο, κατὰ τὴ μαρτυρία τοῦ ἴδιου τοῦ Ἀπολλώνιου. Ἐπακολούθησε τοῦ ἔργου αὐτοῦ ἄλλο πιὸ διασαφηνιστικὸ βιβλίον πάντων στὸ ἴδιον θέμα σύμφωνα μὲ τὰ ἐξῆς τοῦ κειμένου «...λοιπὸν δὲ ἐάν τινα τῶν κατακεχωρισμένων ἐπιζητῆς διὰ τὸ τῆς Ἴπποκράτους λέξεως ἀσαφὲς τῆς ἐνδεχομένης διαστολῆς τεύξεται» δὲ γνωρίζομε. Τὸν χρόνον συγγραφῆς τοῦ ἔργου δὲ μποροῦμε νά καθορίσουμε ἀκριβῶς

παρά μόνο τοποθετώντάς τον μέσα στα ὄρια τῆς βασιλείας τοῦ Πτολεμαίου 81—58 π.Χ.

Τὸ «περὶ ἄρθρων» ὑπόμνημα διαιρεῖται σὲ τρία βιβλία, πού γραφῆ-
κανε, κατὰ τὴ μαρτυρία τοῦ ἴδιου τοῦ Ἀπολλώνιου, σὲ διάφορους και-
ροὺς. Στὸ πρῶτο βιβλίον διαπραγματεύεται τὰ ἐξαρθρώματα καὶ τὶς
μεθόδους ἀνατάξεως τοῦ ὤμου, καθορίζοντας ἐννιά μεθόδους: Στὸ
δεύτερο βιβλίον διαπραγματεύεται τὰ ἐξαρθρώματα καὶ τὶς μεθόδους
ἀνατάξεως τοῦ ἀγκῶνος, καρποῦ, γνάθου καὶ σπονδύλων. Στὸ τρίτο,
τέλος, βιβλίον, διαπραγματεύεται τὰ ἐξαρθρώματα καὶ τὶς μεθόδους
ἀνατάξεως τῶν κάτω ἄκρων, καθορίζοντας γιὰ τὸν μηρὸ ἐννιά μεθό-
δους ἀνατάξεως.

Ἡ ὄλη πραγματεία συνοδεύεται ἀπὸ 30 εἰκόνες, πού ἀσφαλῶς
θὰ συνοδεύανε καὶ τὸ πρότυπο ὅπως μαρτυρεῖ καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ἀπολλώ-
νιος: «...τούς δὲ ἐξῆς τρόπους τῶν ἐμβολῶν [οὐ] δι' ὑπομνημάτων,
ζωγραφικῆς δὲ σκιαγραφίας τῶν κατὰ μέρος ἐξαρθρώσεων παραγω-
γῆς τε τῶν ἄρθρων ὀφθαλμοφανῶς τὴν θεάν αὐτῶν παρασηθόμεθ' ἄ-
σοι...». Ἀπὸ τὶς εἰκόνες αὐτές οἱ ἐννιά ἀνήκουν στὸ πρῶτο βιβλίον,
οἱ δέκα στὸ δεύτερο καὶ οἱ ὑπόλοιπες στὸ τρίτο. Ἀνάμεσα σὲ αὐτές,
ἡ 24η δείχνει τὸ «ἵπποκράτειον βᾶθρον», πού χρησίμευε γιὰ τὴν ἀνά-
ταξη ἐξαρθρωμάτων καὶ καταγμάτων, θαυμασία ἐπινόηση τοῦ Ἰππο-
κράτη. Μεταξὺ ὅμως τῆς εἰκόνας αὐτῆς καὶ τῆς περιγραφῆς τοῦ
κειμένου ὑπάρχει κάποια διαφορά: ἡ ἔλλειψη στροφῶν ἀπὸ τὴν
εἰκόνα σάμπως αὐτοὶ νὰ ἦσαν τελείως ξεχωριστοὶ ἀπὸ τὸ ὅλο μηχά-
νημα. Τὶς εἰκόνες αὐτές ὁ Σκ. Ζερβὸς τὶς ἀποδίδει μᾶλλον στοὺς
βυζαντινοὺς χρόνους. Αὐτὸ ὅμως δὲν μπορεῖ νὰ ὑποστηριχθῆ.
Ἀσφαλῶς ἡ ἀντιγραφή τους εἶναι βυζαντινὴ. Ἡ χρησιμοποίησις τῶν
εἰκόνων στὶς φυσικὲς ἐπιστῆμες εἶχε ἀρχίσει πολὺ πρὶν ἀπὸ τὰ
βυζαντινὰ χρόνια. Ὁ Ch. Singer τὴν τοποθετεῖ γύρω ἀπὸ τὸ 50 π.Χ.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Ἀπολλωνίου Κιτιέως, Περὶ Ἄρθρων, σελ. 23, ed. Schöne.
2. Ἐρωτ. 32, I ed. Klein.
3. Γαλην., Op. Omn., ed. Kühn.
4. Hermes XXIII, 556 κ. ἐξ. (διὰ Wellmann).
5. Στράβ., Γεωγρ., 14, 6, 3.
6. Ὁ Ν. Κυριαζῆς (Κυπριακὰ Χρονικά, τ. Α', 1923, σελ. 76) ὑποθέτει ὅτι ὁ Διαγόρας εἶναι Κιτιεύς, ἢ τουλάχιστον ὅτι ἔδρασε στὸ Κίτιο, ἀπὸ ἓνα δακτυλιόλιθο πού βρέθηκε στὴν Λάρνακα καὶ φέρει ἐπογραφή «Διαγόρου».
7. Cael Aur. Chron. I, 235.
8. Ἄρ. Κούζη, Ἱστορία τῆς Ἱατρικῆς, Ἀθῆναι, 192, σελ. 183.
9. Σκ. Ζερβὸς, Πρακτικὰ Γ' Διεθν. Συνεδρ. Βυζαντ. Σπουδ., 1932, σελ. 362.
10. Ch. Singer, A Short History of Biology, Oxford, 1931, σελ. 55.

